

Γενικά

Τα αιωνόβια δέντρα ή δέντρα μνημεία της φύσης ή δέντρα γίγαντες είναι σημαντικά δείγματα της φυσικής και πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Έζησαν σε περιόδους στις οποίες επικρατούσαν εξαιρετικά αρνητικές συνθήκες και άντεξαν στη δοκιμασία των καιρικών συνθηκών και του χρόνου, αλλά και στην καταστρεπτική μανία της φωτιάς και των αλόγιστων ενεργειών του ανθρώπου. Είναι μάρτυρες μακρινών ιστορικών γεγονότων και συχνά συνδέονται στενά με τις παραδόσεις, μύθους και θρύλους του πολύπαθου νησιού μας. Η σύγχρονη κυπριακή κοινωνία έχει χρέος να τα προστατέψει ως ζωντανά μνημεία της φύσης και ως αξιόλογα αισθητικά και πολιτιστικά στοιχεία.

Τι είναι τα αιωνόβια δέντρα

Λέγοντας αιωνόβια δέντρα ή δέντρα μνημεία της φύσης, εννοούμε δέντρα ή μεγάλους θάμνους με ασυνήθιστα μεγάλες διαστάσεις και με ηλικία που γενικά ξεπερνά τους δύο με τρεις αιώνες.

Είναι ίσως αυτονόητο ότι δεν μπορούν να υπάρξουν καθορισμένα όρια στις διαστάσεις που πρέπει να έχει ένα δέντρο για να χαρακτηριστεί ως μνημείο της φύσης. Οι διαστάσεις του εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το είδος, τις οικολογικές συνθήκες και άλλους παράγοντες. Έτσι, ένα πεύκο για να μπορεί να χαρακτηριστεί ως μνημείο της φύσης, πρέπει να έχει διάμετρο πάνω από 100cm, ενώ μια λατζιά ή ένας αόρατος, με διάμετρο πάνω από 50cm, μπορεί να θεωρηθούν ως σπάνια. Ανάλογα, ένα πεύκο, πάνω σε μια ανεμοδαρμένη ράχη, με αβαθές και φτωχό έδαφος, μπορεί να είναι 200 χρόνων, και η διάμετρός του να μην υπερβαίνει τα 50cm και το ύψος του να είναι περιορισμένο. Εκτός από τις διαστάσεις και την ηλικία, η ιστορική αξία που μπορεί να έχει ένα δέντρο ή άλλα χαρακτηριστικά, όπως η θέση του, το είδος του δέντρου και η ζωτικότητα του, μπορεί να προσθέσουν στην αξία διατήρησής του.

Μερικά δέντρα είναι γενικά βραχύβια και έτσι δύσκολα μπορεί να αποκτήσουν διαστάσεις ή να ζήσουν τόσο, ώστε να χαρακτηριστούν ως αιωνόβια, όπως οι λεύκες, η καρυδιά, η συκιά και ο σκλέδρος. Μακρόβια δέντρα, όπως η δρυς, η ελιά και ο τρέμιθος, αντέχουν πιο πολύ στο χρόνο και παρουσιάζουν πιο συχνά δείγματα τέτοιων δέντρων.

Η Δρυς της Λάνειας (Quercus infectoria ssp. veneris)

Η ανάγκη προστασίας

Η αξία των αιωνόβιων δέντρων δεν έχει άμεση σχέση με οικονομικά μεγέθη. Είναι κυρίως συναισθηματική και αισθητική και συχνά επιστημονική, οικολογική, ιστορική και πολιτιστική.

Πολλοί από μας έχουμε βιώσει έντονα συναισθήματα θαυμασμού και δέους στη θέα ενός γιγαντιαίου δέντρου. Ο σύγχρονος άνθρωπος δείχνει έναν αυθόρμητο σεβασμό προς τα δέντρα που επέζησαν για αιώνες σε μια συγκεκριμένη θέση και είναι διατεθειμένος να πάρει τα αναγκαία μέτρα για τη διατήρησή τους. Ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα που δείχνει το οικονομικό κόστος που είναι διατεθειμένη η κυπριακή κοινωνία να υποστεί για τη διατήρηση ενός δέντρου μνημείου, είναι η περίπτωση δέντρου στην Πάφο, για τη διάσωση του οποίου έγιναν αλλαγές στα κατασκευαστικά σχέδια δρόμου, που είχαν επιπρόσθετο κόστος πάνω από €120.000. Αυτό το παράδειγμα είναι αναμφίβολα μια καλή ένδειξη για τη μεγάλη αξία που αποδίδει η κοινωνία στα αιωνόβια δέντρα.

Τα αιωνόβια δέντρα της Κύπρου

Τα αιωνόβια δέντρα έζησαν κατά τους προηγούμενους αιώνες, όταν στο νησί μας επικρατούσαν εξαιρετικά δυσμενείς παράγοντες για την επιβίωσή τους: απουσία νομοθεσίας για την προστασία τους, αλόγιστη ξύλευση, αφού το ξύλο ήταν η μοναδική πηγή ενέργειας για τον άνθρωπο, και παντελής έλλειψη σεβασμού προς το περιβάλλον, με συνεπακόλουθο την αλόγιστη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων.

Η Περνιά της Παναγίας της Θεοσκεπάστης στον Καλοπαναγιώτη

- Δέντρα που θεωρούνταν ιερά και ήταν αφιερωμένα σε κάποιον Άγιο. Συνήθως βρίσκονταν κοντά σε εκκλησίες, όπως η Περνιά της Παναγίας της Θεοσκεπάστης στον Καλοπαναγιώτη, οι Τρέμιθοι της Παναγίας της Αγγελόκτιστης και ο Κυπάρισσος του Άη Νικόλα στον Κάθηκα της Πάφου.
- Δέντρα που βρίσκονταν κοντά σε αρχαία μνημεία, όπως η Συκομουριά της Αγίας Νάπας και το Μαχαίριον στο Κολόσσι.
- Δέντρα που βρίσκονταν μέσα στα κρατικά δάση, όπου εφαρμόζεται η δασική νομοθεσία για τουλάχιστον 120 χρόνια, ιδιαίτερα δέντρα σε απρόσιτες περιοχές.
- Δέντρα που ήταν πολύτιμα για τον καρπό τους, κυρίως οι ελιές, οι δρύες για τα βαλανίδια που ήταν τροφή για τους χοίρους και οι τρέμιθοι για τα τρεμίθια, την πίσσα και το τρεμιθέλαιό τους. Η προστασία των αιωνόβιων δέντρων μέσα στα κρατικά δάση ήταν εφικτή εδώ και πολλά χρόνια, με την εφαρμογή της Δασικής Νομοθεσίας. Είναι γεγονός όμως ότι η ανάγκη για προστασία των δέντρων αυτών, ακόμα και μέσα στα κρατικά δάση, αναγνωρίστηκε μόνο κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, οπότεν και άρχισε η συστηματική προσπάθεια για την αποτελεσματική προστασία τους.

Η προστασία των αιωνόβιων δέντρων

στην Κύπρο

Η προστασία των δέντρων έξω από τα κρατικά δάση γίνεται με την κήρυξή τους σε διατηρητέα, με την έκδοση Διατάγματος Διατήρησης, με βάση τις πρόνοιες του Περί Πολεοδομίας και Χωροταξίας Νόμου, άρθρο 39(1). Στην πράξη η διαδικασία διαλαμβάνει τον εντοπισμό του δέντρου ή αίτημα των Κοινοτικών Αρχών ή του ιδιοκτήτη και στη συνέχεια αξιολόγηση και περιγραφή του δέντρου από το Τμήμα Δασών, που υποβάλλει σχετική εισήγηση στο Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως για προώθηση έκδοσης διατάγματος. Μ' αυτό τον τρόπο μπορεί να κηρυχθούν ως διατηρητέα τόσο μεμονωμένα αξιόλογα δέντρα όσο και ομάδες δέντρων.

Τα δέντρα μνημεία της φύσης επιθεωρούνται κάθε χρόνο από ειδικά εκπαιδευμένους δασικούς υπαλλήλους και η αναγκαία συντήρησή τους γίνεται με ειδικές πιστώσεις που περιλαμβάνονται κάθε χρόνο στον προϋπολογισμό του Τμήματος Δασών. Οι εργασίες συντήρησης είναι δαπανηρές, σε κάποιο βαθμό επικίνδυνες και απαιτούν προσοχή, δεξιοτεχνία και ειδική γνώση, αφού συχνά εφαρμόζονται εξειδικευμένες τεχνικές.

Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στα δέντρα που έχουν κηρυχθεί ως διατηρητέα και βρίσκονται έξω από τα κρατικά δάση, καθώς και σε παραδείγματα αιωνόβιων δέντρων που βρίσκονται μέσα σε κρατική δασική γη και προστατεύονται από τη Δασική Νομοθεσία.

Α. Μεμονωμένα δέντρα που βρίσκονται έξω από τα κρατικά δάση και έχουν κηρυχθεί ως διατηρητέα μέχρι το τέλος του 2004 (σύνολο 32 δέντρα)

1. **Δρυς ή βαλανιδιά** (*Quercus infectoria* ssp. *veneris*): Κάμπος, Κάτω Πύργος, Κουκά, Λάνια, Πάνω Πλάτρες, Πέρα Πεδί, Προδρόμι, Φοίτη, Φτερικούδι, Χούλου (10 δέντρα).
2. **Δάφνη** (*Laurus nobilis*): Όμοδος (1 δέντρο).

Ο Τρέμιθος της Απαισιάς (Pistacia atlantica)

Τρέμιθος (Pistacia atlantica), Κίτι

3. **Ελιά** (*Olea europaea*): Αγγλισίδες, Στενή (2 δέντρα).
4. **Καζουαρίνα** (*Casuarina equisetifolia*): Ψημολόφου (1 δέντρο).
5. **Κληματαριά** (*Vitis vinifera*): Αργάκα (1 δέντρο).
6. **Κυπαρίσσι** (*Cupressus sempervirens*): Νήσου (1 δέντρο).
7. **Λατζιά** (*Quercus alnifolia*): Απλίκι (1 δέντρο).
8. **Μαχαίριον** (*Tipuana tipu*): Κολόσσι (1 δέντρο).
9. **Περνιά** (*Quercus coccifera* ssp. *calliprinos*) Καλοπαναγιώτης (1 δέντρο).
10. **Πεύκο** (*Pinus pinea*): Φοιλάνι (1 δέντρο).
11. **Πλάτανος** (*Platanus orientalis*): Νήσου, Κουλάνι (2 δέντρα).
12. **Στερατζιά** (*Styrax officinalis*): Σαλαμιού (1 δέντρο).
13. **Συκομουριά** (*Ficus sycomoros*): Αγία Νάπα (1 δέντρο).
14. **Τρέμιθος** (*Pistacia atlantica*): Απαισιά, Κρήτου Μαρόττου, Λιμνάτης, Πόλη Χρυσοχούς, Σίμου (5 δέντρα).
15. **Χαρουπιά** (*Ceratonia siliqua*): Στενή (1 δέντρο).
16. **Συκαμινιά** (*Morus alba*): Τραχυπέδουλα, Στενή (2 δέντρα).

Το Κυπαρίσσι του Φράγκου στη Νήσου (Cupressus sempervirens var. sempervirens)

Β. Ομάδες δέντρων που βρίσκονται έξω από τα κρατικά δάση και έχουν κηρυχθεί ως διατηρητέα μέχρι το τέλος του 2004

1. **Ελιές** (*Olea europaea*): Έμπα, Ξυλιάτος και Φλάσου.
2. **Ευκάλυπτοι** (*Eucalyptus camaldulensis*): Αγλαντζιά.
3. **Καπνίσματα** (*Liquidambar styraciflua*): Τάλα.
4. **Κυπαρίσσια** (*Cupressus sempervirens* var. *sempervirens*): Μενεού, Τρούλλοι.
5. **Τρέμιθοι** (*Pistacia atlantica*): Εμπα, Κίτι.

Εκτός από τα πιο πάνω δέντρα, βρίσκονται ενώπιον του Υπουργού Εσωτερικών αρκετά άλλα αιωνόβια δέντρα, για τα οποία σύντομα θα δημοσιευτούν διατάγματα διατήρησης.

Γ. Αιωνόβια δέντρα μέσα σε κρατική δασική γη

Μέσα στα κρατικά δάση έχουν καταγραφεί εκατοντάδες δέντρα μνημεία της φύσης, που προστατεύονται από τη Δασική Νομοθεσία. Ίσως τα πιο αξιόλογα και σίγουρα τα πολυπληθέστερα, είναι τα **Πεύκα του Τροόδους** ή **Μαντόπευκα** (*Pinus nigra ssp. pallasiana*). Δεκάδες τέτοια δέντρα έχουν σωθεί σε υψόμετρα πάνω από 1600m με ηλικία 500-1000 χρόνων, που σε μερικές περιπτώσεις σχηματίζουν αιωνόβιες συστάδες.

Μαύρη Πεύκη (Pinus nigra ssp. pallasiana) Τρόδος-Πρόδρομος

Η δρυς της Λάνειας (Quercus infectoria ssp. veneris)

Άλλα αιωνόβια δέντρα είναι οι **Αόρατοι του Τροόδους** (*Juniperus foetidissima*) στο Δάσος Τροόδους και οι **Αόρατοι της Μαδαρής** (*Juniperus excelsa*). Επίσης **Λατζιές** (*Quercus alnifolia*) στο Δάσος Πάφου (π.χ. Λατζιά στην τοποθεσία «Κρεμμός της Πελλής»), **Πλάτανοι** (*Platanus orientalis*), όπως ο «Πλάτανος του Καταρράκτη» στο Δάσος Πάφου, **Δρύες** (*Quercus infectoria ssp. veneris*) στη Λάνια σε γη που έχει αγοραστεί από το Τμήμα Δασών και στον Πύργο της Ρήγαινας στον Ακάμα, **Περνιές** (*Quercus coccifera ssp. calliprinos*) στην Κοιλάδα Αγίας Μαρίνας Ξυλιάτου στο Εθνικό Δασικό Πάρκο Πολεμιδιών και στην κοιλάδα Πλατύ του Δάσους Πάφου, **Δάφνη** (*Laurus nobilis*) στους «Μαύρους Γκρεμούς» και αρκετά άλλα είδη.

Αιωνόβια δέντρα και παραδόσεις

Η παρουσία των δέντρων μνημείων της φύσης σε ένα τόπο για πολλούς αιώνες είχε ως αποτέλεσμα να συνδεθούν αυτά με διάφορες ιστορίες και θρύλους. Η δημιουργία αυτών των θρύλων μάλλον είχε άμεση σχέση με το δέος και το σεβασμό που προκαλούσαν στους απλοϊκούς προγόνους μας οι μεγάλες διαστάσεις και η ασυνήθιστα μεγάλη ηλικία των δέντρων, που συχνά αποδίδονταν και σε θεϊκή προστασία. Στη συνέχεια παρουσιάζονται μερικές ιστορίες που υπάρχουν για ορισμένα αιωνόβια δέντρα.

Το Κυπαρίσσι του Αγίου Νικολάου στον Κάθηκα

Για το δέντρο αυτό που βρίσκεται λίγο έξω από το χωριό Κάθηκας της επαρχίας Πάφου, αναφορές από γέροντες του χωριού λένε ότι ο Άγιος Νικόλαος περνούσε κάποτε από την περιοχή και κουρασμένος καθώς ήταν έβραχνε ένα δέντρο να καθίσει να ξεκουραστεί. Αφού δεν βρήκε δέντρο, κάθισε στο σημείο που βρίσκεται σήμερα ο κυπαρίσσιος και όταν σπκώθηκε, πήρε τα πράγματά του, αλλά πριν

φύγει, άνοιξε με το μπαστούνι του μια τρύπα και παρακάλεσε το Θεό να φυτρώσει ένα δέντρο, για να ξεκουράζονται στον ίσκιο του οι διαβάτες. Φημολογείται ότι από τότε φύτρωσε το κυπαρίσσι αυτό και οι περαστικοί βρίσκουν λίγη ξεκούραση στη σκιά του. Τα περισσότερα κλαδιά του κυπαρίσσου έχουν το σχήμα μπαστουνιού, κάτι το οποίο μπορεί εύκολα κάποιος να παρατηρήσει, όταν επισκεφθεί το δέντρο αυτό.

Το κυπαρίσσι του Άη Νικόλα στον Κάθηκα (Cupressus sempervirens var. sempervirens)

Άλλη ιστορία για το δέντρο αυτό είναι η ακόλουθη: Πριν από πολλά χρόνια, ένας κάτοικος του χωριού, όπως μας ανέφερε ο ίδιος, έκοψε μερικά κλαδιά από τον κυπαρίσσο και τα φόρτωσε στο γαϊδούρι του, για να τα πάρει σπίτι του για το φούρνο. Όταν άρχισε να τα κατεβάζει από το ζώο, είδε έναν γέροντα μέσα στην αυλή του που του είπε: «Μην τα ξεφορτώσεις, πάρε τα πίσω στο μέρος από όπου τα έκοψες», και ο γέρος εξαφανίστηκε. Αμέσως ήρθε στο μυαλό του ο Άγιος Νικόλαος στον οποίον ήταν αφιερωμένο το δέντρο. Τότε ξανάδωσε τα κλαδιά στο ζώο και τα πήρε πίσω στο κυπαρίσσι. Σημειώνεται ότι το δέντρο αυτό πρόκειται να κηρυχθεί σύντομα σε διατηρητέο. Έχει περιφέρεια στο ύψος του σπθαιίου 4,35 μέτρα, ύψος 14 μέτρα και η ηλικία του υπολογίζεται πέραν των 700 χρόνων.

Ο Πλάτανος της Αγίας Μαύρης

Το δέντρο βρίσκεται στο μέσο της διαδρομής μεταξύ Πέρα Πεδί και Κοιλάνι. Έχει περιφέρεια κορμού 8 μέτρα, ύψος 36 μέτρα και η ηλικία του υπολογίζεται στα 800 χρόνια περίπου. Σύμφωνα με την παράδοση, η Αγία Μαύρη δεν ήθελε να παντρευτεί με κάποιον που οι δικοί της επέμεναν να πάρει, γι' αυτό και τη νύχτα του γάμου της έφυγε από το σπίτι της. Οι δικοί της την καταδίωξαν. Η Μαύρη απελπισμένη, όταν πλησίαζαν για να τη συλλάβουν γονάτισε και παρακάλεσε την Παναγία να τη βοηθήσει. Έτσι γονατισμένη κτύπησε το χέρι της στο διπλανό βράχο, οπότε άνοιξε μια μεγάλη τρύπα, μέσα στην οποία και κώθηκε. Όταν οι δικοί της δοκίμασαν να τη βγάλουν έξω, δεν μπόρεσαν γιατί μια πηγή με άφθονο νερό άρχισε να τρέχει και πλημμύρισε τη γύρω περιοχή. Στο μέρος εκείνο χτίστηκε από τους πιστούς σε ανάμνηση του θαύματος της Παναγίας το μοναστήρι της Αγίας Μαύρης.

Ο Πλάτανος της Αγίας Μαύρης (Platanus orientalis)

Η Περνιά της Παναγίας της Θεοσκεπάστης

Η εκκλησία της Παναγίας της Θεοσκεπάστης βρίσκεται στα ανατολικά του χωριού Καλοπαναγιώτης, ένα χιλιόμετρο περίπου από την πλατεία του χωριού, και υπολογίζεται ότι κτίστηκε περί τα μέσα του 15ου αιώνα. Μια παράδοση αναφέρει ότι κατά το 1571 μ.Χ., όταν οι Τούρκοι εισέβαλαν στην Κύπρο, λεηλάτησαν και κατέστρεψαν ολόκληρη την

περιοχή της Μαραθάσας και σώθηκε ως εκ θαύματος μόνον η εκκλησία της Παναγίας της Θεοσκεπάστης. Πιστεύεται ότι την απέκρυψε από τους Τούρκους η μεγάλη και πυκνόφυλλη περνιά που βρισκόταν κοντά στην είσοδο της εκκλησίας και ακριβώς χάρις στο θαύμα αυτό η εκκλησία πήρε το όνομα «Θεοσκεπάστη».

Το δέντρο έχει περιφέρεια στο σπθθαίο ύψος 3,65 μέτρα, ύψος 17 μέτρα και η ηλικία του υπολογίζεται γύρω στα 700 χρόνια.

Βασικά μέτρα για την προστασία αιωνόβιων ή άλλων σημαντικών δέντρων

Πιο κάτω αναφέρονται κάποια πολύ βασικά μέτρα που πρέπει να παίρνονται με σκοπό την επιβράδυνση των συμπτωμάτων της γήρανσης των αιωνόβιων και άλλων σημαντικών δέντρων.

(α) Σε περιπτώσεις που υπάρχουν πλακόστρωτα, μπετόν ή άσφαλτος μέσα στην περιοχή της κόμης του δέντρου, πρέπει να ανοίγονται τρύπες ή να γίνονται μικρές σχάρες στο χώρο του ριζικού συστήματος, για να διευκολύνεται ο αερισμός των ριζών και για να τροφοδοτείται το δέντρο με νερό, υγρή λίπανση ή ακόμα με ειδικά φυτοφάρμακα. Η επίστρωση της επιφάνειας γύρω από τον κορμό με τέτοια υλικά πρέπει να αποφεύγεται και να επιλέγονται άλλες λύσεις.

(β) Να αποφεύγεται η τοποθέτηση κατασκευών και καρφιών στον κορμό ή στα κλαδιά του δέντρου, γιατί έτσι προκαλούνται πληγές που εμποδίζουν την ανάπτυξη του δέντρου και διευκολύνουν την είσοδο παθογόνων οργανισμών.

(γ) Να αποφεύγεται η αφαίρεση κλαδιών από το δέντρο χωρίς την συμβουλή κάποιου ειδικού, γιατί η μη προσεκτική αφαίρεση κλαδιών δημιουργεί προβλήματα διατάραξης της ισορροπίας και συνοχής της κόμης με αποτέλεσμα το δέντρο να κινδυνεύει με ξερίζωμα από ισχυρούς ανέμους.

(δ) Εφόσον υπάρχει η δυνατότητα και είναι αναγκαίο, να ποτίζεται το δέντρο και να λιπαίνεται.

Έχει παρατηρηθεί πως σε πολλές περιπτώσεις κοινοτήτων με αξιόλογα δέντρα, οι αρμόδιες αρχές τοποθετούν άσφαλτο ή πλακόστρωτα μέχρι τον κορμό, προκαλώντας στην ουσία το στραγγαλισμό των δέντρων και τούτο είναι η κύρια αιτία πρόωρου θανάτου πολλών σημαντικών δέντρων που είναι πραγματικά στολίδια της υπαίθρου.

Συμπερασματικά

Από όσα έχουν αναφερθεί γίνεται φανερό ότι κατά τα τελευταία χρόνια γίνεται μια ουσιαστική προσπάθεια για αποτελεσματική προστασία των αιωνόβιων δέντρων του τόπου μας. Πρέπει όμως να τονιστεί ότι η προσπάθεια αυτή θα είναι πολύ πιο επιτυχής με την αμεσότερη εμπλοκή των τοπικών αρχών αλλά και των μεμονωμένων πολιτών.

Μέσα στο πλαίσιο της συστηματικής προσπάθειας του Τμήματος Δασών, έχουν καταγραφεί περισσότερα από 200 αιωνόβια δέντρα σ' ολόκληρο το νησί. Επειδή είναι πιθανό κάποια αιωνόβια δέντρα να μην έχουν εντοπιστεί, καλείται το κοινό σε περίπτωση που γνωρίζει τέτοια δέντρα μεγάλων διαστάσεων να ενημερώνει το Τμήμα Δασών στα τηλέφωνα 22805528 ή 22805531, για να καταγραφούν και να αρχίσουν οι διαδικασίες που χρειάζονται για την προστασία και διατήρησή τους.

Γ.Τ.Π. 156/2008—10.000
Εκδόθηκε από το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών
Εκτύπωση: Zavallis Litho Ltd

Αιωνόβια δέντρα της Κύπρου

Τυπώθηκε σε αναμνηστικό χαρτί

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ,
ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΑΣΩΝ
www.moa.gov.cy/forest